

HUR ÖVERSÄTTER MAN KODVÄXLING? Problemet med att översätta finska till finska

Kandidatavhandling
Maiju Viljala

Jyväskylä universitet
Institutionen för språk
Svenska språket
25.5.2010

TIIVISTELMÄ

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Humanistinen tiedekunta	Kielten laitos
Tekijä: Maiju Viljala	
Otsake: HUR ÖVERSÄTTER MAN KODVÄXLING? Problemet med att översätta finska till finska	
Aine: ruotsin kieli	Kandidaatintutkielma
Vuosi: 2010	Sivumäärä: 24
<p>Tämän tutkielman tarkoituksena oli tutkia, kuinka koodinvaihto ruotsin ja suomen välillä alun perin ruotsinkielisessä romaanissa on otettu huomioon sen suomenkielisessä käännöksessä. Tarkoituksena oli myös selvittää muiden kielten (englanti ja saksa) näkyvyys romaanissa.</p> <p>Materiaalinani oli suomenruotsalaisen Kjell Westön romaani <i>Drakarna över Helsingfors</i> sekä sen käännös <i>Leijat Helsingin yllä</i> Arja Tuomarin käntämänä. Analyysissäni käytin pääasiassa kvalitatiivisia menetelmiä, koska jaottelin romaanissa käytetyt käännöstavat kategorioihin ja analysoin niitä kohta kerrallaan.</p> <p>Tulokset olivat osin odotetunlaiset. Suurimmassa osassa tapauksista koodinvaihto ruotsin ja suomen välillä ei ollut siirtynyt käännökseen. Yllättävää oli että nämä tapaukset muodostivat jopa 88 % kaikista eri koodinvaihtotilanteista. Toinen kategoria, jossa koodinvaihto oli huomioitu, muodosti vain 6 % tapauksista. Osa näistä oli kääntäjän itse lisäämiä viittauksia koodinvaihtoon, osa jo alkuperäisessä versiossa olevia. Viimeinen kategoria käsitteli tapauksia (6 %), joissa viittaukset koodinvaihtoon oli kokonaan poistettu ja jonka seurauksesta tarina jollain tavalla muuttui. Mielestäni nämä muutokset vaikuttivat lukukokemukseen, koska päähenkilöiden identiteetistä saa osin erilaisen kuvan käännöksestä. Englanti ja saksa puolestaan olivat mukana sellaisenaan myös käännöksessä. Koodinvaihto näiden kielten kohdalla oli vain muutettu koodinvaihdoksi suomen ja englannin tai saksan välillä.</p> <p>Kääntäminen on erittäin haasteellista, eikä koodinvaihdon saaminen mukaan käännökseen ole haasteista ainoa. Olisi mielenkiintoista tehdä samantapainen tutkimus isommalla aineistolla, joka sisältäisi useamman kääntäjän käännöksiä. Heidän ratkaisujensa tutkiminen voisi auttaa muita kääntäjiä samanlaisissa käännösongelmissa.</p>	
Avainsanat: koodinvaihto, kääntäminen, kaunokirjallisuus	
Kirjasto/Säilytyspaikka: Aallon kirjasto	
Muita tietoja:	

INNEHÅLL

1 INLEDNING	4
2 BAKGRUND	5
2.1 Kodväxlingens definition	5
2.2 Forskning om kodväxling	6
2.3 Kodväxlingens funktioner	8
2.4 Kodväxling eller lån?	8
2.5 Översättning	9
3 MATERIAL OCH METOD.....	10
4 RESULTAT.....	12
4.1 Kodväxlingen mellan svenska och finska.....	12
4.1.1. Kategori 1: Kodväxlingen syns inte i översättningen.....	13
4.1.2. Kategori 2: Kodväxlingen syns i översättningen.....	14
4.1.3. Kategori 3: Kodväxlingen har tagits bort och innehållet har på något sätt förändrats	15
4.2 Andra språk: engelska och tyska.....	17
4.2.1. Engelska	17
4.2.2. Tyska	18
5 DISKUSSION	19
6. AVSLUTNING	21
LITTERATUR	22

1. INLEDNING

Kodväxling har länge varit ett diskuterat ämne inom språkvetenskapen därför att den har ansetts vara ett tecken på språkbrukarens otillräckliga kunskaper i det ena språket (Park 2004). Nuförtiden har attityderna ändå förändrats och kodväxling har blivit ett populärt ämne inom forskning på flerspråkighet. Forskare har också märkt att genom att undersöka kodväxling kan man få veta mycket annat också, såsom mer omfattande kunskap om flerspråkighet och språk från olika perspektiv (Gardner-Chloros 2009).

Jag är intresserad av flerspråkighet och hur flerspråkiga varierar och berikar sitt språk genom att kodväxla. För den skull har jag undersökt hur kodväxlingen och främmande språk syns i ett litterärt verk som är skriven av en finlandssvensk tvåspråkig författare Kjell Westö. Syftet med min avhandling är att redogöra för hur olika språk används i en svenskspråkig roman och i dess översättning till finska. Jag ska koncentrera mig speciellt på kodväxlingen mellan svenska och finska i båda versionerna. Det är intressant att undersöka hur den här kodväxlingen har iakttagits i översättningen till finska. Problemet är hur man kan översätta finska till finska. Jag vill veta hurdana kreativa lösningar översättaren har hittat för att lösa det här problemet. Kanske finns det inte kodväxling mellan finska och svenska i den finska versionen men saknas någonting då om ett språk har glömts bort? Jag ska också kortfattat redogöra för hur andra språk (engelska och tyska) syns i den ursprungliga romanen och i översättningen.

Det finns flera studier om kodväxling i talat språk och samtal. De har behandlat till exempel kodväxlingens grammatik (se till exempel Poplack 1980) och kodväxlingens funktioner (se till exempel Auer 1995). Kyllönen (2006) studerade hur kodväxling och främmande språk kan användas i skönlitteraturen och vilka funktioner kodväxlingen har i ett par romaner. Även om kodväxling är ett väldigt populärt forskningsämne nuförtiden, hittade jag inga studier om hur kodväxling har översatts i litteraturen och därför ville jag undersöka hur en översättare har löst problem med kodväxling. Konsten att översätta är och har varit komplicerad på grund av olika så kallade regler och rekommendationer som oftast är motstridiga. Det förorsakar problem när översättaren måste välja vad han/hon anser viktigt. Redan Savroy (1957) demonstrerade att det finns motstridiga regler för översättning och man kan inte få med allt när man översätter utan man måste alltid offra någonting. Till exempel kan man inte samtidigt

översätta ord för ord och mening för mening. I min studie vill jag undersöka vad översättaren har ansett vara viktigt: att ha kodväxlingen med också i översättningen eller att bara översätta meningen bakom orden oavsett på vilket språk orden har varit.

Jag börjar min avhandling med bakgrundsinformation om kodväxling och översättning. Sedan beskriver jag mitt material för denna studie och hurdana metoder jag använde för att analysera olika sätt att översätta kodväxling. I min undersökning har jag räknat all växling mellan svenska och finska som kodväxling därför att jag vill ha med så många olika fall som möjligt. Jag kommer alltså inte att analysera kodväxling noggrannare utan undersöka hur den har översatts. Efter det presenterar jag resultaten och reflekterar över dem i avsnitt 5. Slutligen sammanfattar jag avhandlingen och funderar lite på framtiden i avsnitt 6.

2. BAKGRUND

I detta kapitel presenterar jag bakgrunden för min studie. Först redogör jag för kodväxlingens olika definitioner och klargör vilken av dem som är relevant för mig. Sedan övergår jag till forskning om kodväxling, kodväxlingens funktioner och problemet med att skilja mellan kodväxling och lån. Till sist redogör jag för översättning och dess problematik.

2.1. Kodväxlingens definition

Enligt Gardner-Chloros (2009) finns det många olika definitioner och termer för fenomenet *kodväxling*. Några av dem är väldigt exakta men termen kan också användas som en generell term för *alla resultat av kontakt mellan olika varianter*. I min undersökning ska jag använda den här generella definitionen som innehåller all växling mellan olika språk därför att jag vill undersöka all variation som finns i mitt forskningsmaterial. Det finns också andra definitioner. Park (2004) definierar kodväxling som *växling mellan språk i ett och samma samtal*. Enligt henne händer det spontant och undermedvetet. Håkansson (2003) påpekar att även enspråkiga måste göra språkval i olika situationer. Man kan inte prata på samma sätt när man är i anställningsintervju och när man pratar med vänner. Då är det fråga om skiftning av register som också är kodväxling.

2.2. Forskning om kodväxling

Kodväxling har länge varit ett diskuterat ämne inom språkvetenskapen. Enligt Park (2004) har kodväxling förut ansetts bero på talarnas otillräckliga kunskaper i det ena språket och därför har man föraktat det. Under de senaste decennierna har åsikterna ändå ändrats. Park (2004) hänvisar till Poplack (1980) som menar att vid kodväxling är det inte frågan om otillräckliga kunskaper utan att de som kodväxlar behärskar båda språken och växlar språk på ett systematiskt och grammatiskt regelbundet sätt. Andra forskare (se t.ex. Cromdal 2000 och Håkansson 2003) delar Poplacks synpunkt att kodväxling är ett sätt att uttrycka sig mångsidigare och språkbrukare saknar inte någonting i sitt språk om han/hon kodväxlar. All kodväxling kräver ändå inte samma grad av språklig kompetens och man måste inte vara flerspråkig att kunna kodväxla mellan olika språk (se t.ex. Lainio 2007 och Poplack 1980).

De tidigaste studierna av barns tvåspråkighet och kodväxling är enligt Håkansson (2003) från 1900-talet. Håkansson (2003) hänvisar till Ronjat (1913) och Leopold (1939-1949) som är klassiska studier kodväxlingens strukturella aspekter. Forskarna observerade sina egna barn och baserade sina studier på deras språkbruk. De tog inte till hänsyn den sociolingvistiska sidan, det vill säga situationens påverkan, till skillnad från de nyare studierna som ofta gör det. Som sagt, började forskarna på 1970-talet ha en mer positiv attityd till kodväxling och de började se den som en kommunikativ strategi som formar gruppidentitet och solidaritet. Lainio (2007) påpekar att genom att studera kodväxling har forskarna visat hur tvåspråkiga kan berika sin kommunikation genom att använda flera språk i samma samtal. Gardner-Chloros (2009) framhäver också hur viktigt det är att forska i kodväxling. Forskningen erbjuder inte bara insikter i kodväxling men också omfattande kunskap om flerspråkighet och språk från olika perspektiv.

Gardner-Chloros (2009) presenterar tre huvudinriktningar inom forskningen om kodväxling. Största delen av studierna har koncentrerat sig på de sociolingvistiska och etnografiska beskrivningarna av kodväxling. Den andra inriktningen är de pragmatiska och konversationella undersökningarna och den tredje inriktningen studier av kodväxlingens grammatik och olika grammatiska modeller. Gardner-Chloros (2009) påpekar ändå att det inte finns strikta skiljelinjer mellan de här inriktningarna. Håkansson (2003) behandlar ämnet från två olika perspektiv: psykolingvistikens och sociolingvistikens. Psykolingvister är intresserade av hur människan lagrar och processar språk, det vill säga vad som händer i

hjärnan när man kodväxlar. Sociolingvister vill, å andra sidan, veta om situationens påverkan på samtalet och studera hur språklig variation ansluter sig till gruppbetende och grupptillhörighet och hur den kan förena eller skilja människor.

Det finns många studier om kodväxlingens grammatik och de har producerat flera grammatiska teorier om kodväxlingens regler. Håkansson (2003) presenterar tre grammatiska teorier som vill förklara dessa regler: Hasselmos (1974) morfemordning, Poplacks (1980) tvåvillkorsmodell och Myers-Scottons (1993) matrispråksmodell. Park (2004) lyfter fram två av de här teorierna som hon säger är de två mest inflytelserika analysmodellerna för kodväxlingens grammatiska aspekter: tvåvillkorsmodellen och matrispråksmodellen. Poplack (1980) definierar *tre typer av kodväxling: intrasententiell, intersententiell och tag-kodväxling*. Intrasententiell kodväxling sker inom en mening, intersententiell över meningsgränser medan tag-kodväxling kan ske var som helst, därför att den består t.ex. av utrop. Poplacks (1980) och Myers-Scottons (1993) modeller vill båda ge universella villkor som kan förklara all intrasententiell kodväxling och därför har de kritiserats. Lainio (2007) lyfter fram ännu en typ av kodväxling som kallas *ettordsväxlingar* och kan jämföras med Poplacks (1980) tag-kodväxling. De ord som växlas är oftast substantiv som är mer eller mindre komplexa beroende på om de är böjda och integrerade i syntaxen eller inte. Den här typen av kodväxling kräver inte full behärskning av båda språken.

Kyllönen (2006) hade två romaner som material till en undersökning av hur kodväxling och främmande språk kan användas i skönlitteraturen och vilka funktioner kodväxlingen har i romanen. Hon undersökte också hurdan effekt främmande språk och kodväxling har på verkens stil och texten som en konstnärlig helhet och hur läsaren upplever en text som innehåller flera språk. Resultaten visade att kodväxling i litterära verk är jämförbar med kodväxling i samtal därför att den fyller samma funktioner. Hon konstaterar att kodväxling är ett stilmedel som gör romaner mer autentiska och att kodväxlingen i romaner visar också författarens flerspråkighet och förmåga att själv kodväxla.

Lainio (2007) undrar varför attityder till kodväxling – främst bland enspråkiga – är negativa trots att det finns fler två- och flerspråkiga än enspråkiga i världen. Största delen av två- eller flerspråkiga kodväxlar eller varierar på något annat sätt sitt språk. Kodväxlingen är alltså ett vanligt fenomen men trots det finns det många negativa attityder till det. Enligt Lainio (2007)

kan det bero på en strävan till språklig purism som i värsta fall kan leda till att språk försvinner om språkbrukare slutar använda sitt språk på grund av andras negativa attityder.

2.3. Kodväxlingens funktioner

Håkansson (2003) hänvisar till Auer (1995) som är berömd för sina studier om kodväxlingens funktioner. Enligt Auer (1995) kan kodväxling fylla många olika funktioner. Man kan utesluta deltagare ur samtalet eller inkludera dem genom att byta språk. Ofta används kodväxling när talare byter ämne eller vill förstärka sitt argument. Förstärkning kan ske till exempel genom att upprepa vad man har sagt på flera språk. Man kan också visa grupptillhörighet till en social eller etnisk grupp med kodväxling. Man ska inte heller underskatta språkets betydelse för individens identitet; genom att kodväxla kan man uttrycka sin identitet.

Fishman (2000) specificerade tre faktorer som påverkar människans val av språk. De har likheter med Auers (1995) förklaring av kodväxlingens funktioner. Den första faktorn är grupptillhörighet. Grupper som kön, ålder och religion kan påverka talarens språkval men också sociala grupper såsom familj och arbetsplats har sin betydelse. Situationen är den andra faktorn och den omfattar många olika aspekter. Till exempel samtalsämne, plats eller deltagare kan vara de som bestämmer vilket språk talarna väljer. Samtalsämne kan behandlas också som en egen faktor och den är den tredje faktorn som Fishman nämner. Enligt honom kan olika ämnen vara naturligare att avhandla på ett visst språk. Som exempel nämner han att om man har fått sin utbildning på ett visst språk kan det vara naturligare och lättare att använda det språket också senare, till exempel, i jobbet.

2.4. Kodväxling eller lån?

Enligt Park (2004) har många forskare ansett att det är viktigt att kunna skilja mellan kodväxling och lån men trots det finns det inte ännu allomfattande kriterier för denna distinktion. Den allmänna uppfattningen är ändå att *enstaka ord är lån och längre sekvenser kodväxling*. Håkansson (2003) ger två förslag till distinktionen mellan lån och kodväxling och enligt henne kan de tillsammans ge en ungefärlig bild av den här distinktionen: (1) *lånords är morfologiskt och fonologiskt integrerade i språket och (2) enspråkiga använder lånord men*

tvåspråkiga kodväxlar. Den senare definitionen är intressant för att enligt den måste man vara två- eller flerspråkig för att kunna kodväxla. Men enligt Poplack (1980) och Lainio (2007) finns det olika typer av kodväxling och de kräver inte alla fullständig behärskning av båda språken. Nuförtiden är t.ex. engelska fraser och utrop vanliga i ungdomars språk trots att de inte nödvändigtvis är tvåspråkiga. Det vill säga, några allmänt kända fraser kan förekomma i en enspråkig människas språkbruk och enligt t.ex. Poplacks (1980) definition av tagkodväxling är det också kodväxling även om den inte förutsätter tvåspråkighet. Man måste också komma ihåg att det finns många olika definitioner för två- och flerspråkighet. Däremot finns det också forskare (se t.ex. Appel och Muysken 1987, Nortier 1990) som inte tror att det är möjligt att skilja mellan kodväxling och lånord och några (se t.ex. Eastman 1992) anser att det kanske inte ens är meningsfullt.

2.5. Översättning

Man vet inte exakt när man har börjat översätta texter men Vehmas-Lehto (1999) hänvisar till van Hoof (1986) som konstaterar att de äldsta dokumentationerna av tvåspråkig kommunikation är från 3000 f.Kr. och de första tecken på översättning, som man vet om, är från 2640-2040 f.Kr. Båda de här fynden är från Egypten. Det har troligtvis ändå funnits tolkning före skriftliga översättningar eftersom tal har funnits före skrift (se t.ex. Vehmas-Lehto 1999 och Wills 1982).

Att översätta är inte enkelt. Det finns mycket att beakta och allt kan man inte översätta exakt. Till exempel för att få med betydelsen kan man inte alltid översätta ord för ord. Genom tiderna har det funnits olika synpunkter och regler för vad man bör beakta när man översätter. Mesterton 1998 (se Kleberg 1998) hänvisar till Savroys (1957) sammanfattning av översättningens problematik och komplexitet. Savroy (1957) sammanställde några av de vanligaste formuleringarna av översättningens så kallade regler och formade en lista av dem (se Figur 1). Hans mönster illustrerar hur motstridiga synpunkter det finns och hur omöjligt det är att följa dem alla. När rekommendationer är och har varit så motstridiga måste översättaren göra val och bestämma vad han/hon anser vara viktigast för varje översättning för att allt kan man inte få med.

1. En översättning måste ge originalets ord.
2. En översättning måste ge originalets tankar.
3. En översättning bör låta som ett original.
4. En översättning bör låta som en översättning.
5. En översättning bör återge originalets stil.
6. En översättning bör ha översättarens stil.
7. En översättning bör verka samtida med originalet.
8. En översättning bör verka samtida med översättaren.
9. En översättning får lägga till eller dra ifrån originalet.
10. En översättning får aldrig lägga till eller dra ifrån originalet.
11. En översättning av vers bör vara på prosa.
12. En översättning av vers bör vara på vers.

Figur 1: Savroys sammanfattning av översättningens regler och komplexitet

Newmark (1991) för sin del presenterar tre *principer för översättning*: (1) *Om språket i texten är viktigt, borde det översättas så exakt som möjligt*. Ett ord kan ibland vara det viktigaste inom meningen och även skiljetecken kan ha en signifikant betydelse för budskapet. Å andra sidan konstaterar Newmark (1991) att (2) *om det är budskapet och inte de språkliga nyanser som är det viktigaste, är ordagranna översättningar inte nödvändiga*. Han avslutar med att (3) *ju bättre en text är skriven desto noggrannare borde den översättas*. Kleberg (1998:9) påminner ändå om att "Den "fullständiga" översättningen existerar inte och kan inte existera." och även om någonting kanske förloras kan översättningen samtidigt skapa någonting nytt. Kleberg (1998) påpekar också att översättarens roll har ändrats genom tiderna. Nuförtiden är rollen mer synlig än den var för 100 år sedan. Då fanns inte ens översättarens namn i boken men nu kan översättaren få kritik eller erkännande för sitt arbete till exempel i recensionerna. Därför borde översättningens principer och regler kanske omdefinieras så att de motsvarar också nutidens författare–översättare förhållanden bättre.

3. Material och metod

I min studie undersöker jag hur översättaren har beaktat kodväxlingen som finns i romanen *Drakarna över Helsingfors* och i dess översättning *Leijat Helsingin yllä*. Jag valde den här romanen därför att den är skriven av den finlandssvenska författaren Kjell Westö och därför är den ursprungliga versionen på svenska. Jag visste också att det finns kodväxling i romanen

och jag blev intresserad av hur den där kodväxlingen mellan svenska och finska kan översättas och om den syns i den finska översättningen överhuvudtaget.

Drakarna i Helsingfors kom ut år 1996 och den har också dramatiserats fyra år senare och filmatiserats år 2001. Arja Tuomari har översatt verket. Romanen berättar om familjen Bexars liv genom åren. Berättelsen börjar efter det andra världskriget och fortsätter fram till idag. Riku, den yngste pojken i familjen, är romanens huvudperson och genom hans ögon får vi se vad som händer i familjen. Kjell Westö är en mångsidig författare som har skrivit romaner, skådespel, dikter och noveller. Han har också arbetat som journalist men nuförtiden koncentrerar han sig framgångsrikt på sitt författarskap. För sin roman *Där vi en gång gått* fick Westö Finlandiapriset år 2006.

Min studie handlar om översättning av ett visst språkligt fenomen och därför är mina metoder till övervägande del kvalitativa. Jag granskar översättarens lösningar för att översätta kodväxling en kategori åt gången. Därtill har jag använt några kvantitativa metoder i analysen för att demonstrera hur mycket översättaren har på något sätt översatt kodväxlingen eller tagit den i beaktande. Den kvantitativa metoden är alltså ett hjälpmedel som erbjuder en möjlighet för mig att jämföra olika kategorier.

Jag började min studie med att läsa romanen på svenska och samtidigt markera de ställen där kodväxling mellan svenska och finska finns. Jag beaktade också hur de andra språken som finns i romanen påverkar läsningen och speciellt hur de har översatts jämfört med ställena som innehåller finska. Efter att ha hittat de här ställena som intresserade mig och är relevanta för min studie började jag granska dem mer detaljerat och jämföra dem med ställena i översättningen. Som kodväxling har jag räknat all växling mellan svenska och finska.

Min metod för att indela och utreda hurdana lösningar översättaren har hittat är en kategorisering mellan de olika sätten att översätta kodväxling mellan svenska och finska. Ställena som innehåller kodväxling har jag delat upp till *tre kategorier*: 1) *kodväxlingen syns inte i översättningen*, 2) *kodväxlingen syns i översättningen* och 3) *kodväxlingen har tagits bort och innehållet har på något sätt förändrats*. Kategori 2 innehåller två delar: a) översättaren själv framhäver kodväxlingen och tvåspråkigheten och b) i den ursprungliga versionen har växling mellan språk nämnts och därför syns det också i översättningen. Jag ville göra den här uppdelningen för att få veta om översättaren själv har iakttagit

kodväxlingen eller om den syns därför att Kjell Westö har lyft fram det i den ursprungliga versionen. För analysen hittade jag 80 ställen där det finns växling mellan svenska och finska. Jag tog bara med ett exempel av varje fall, det vill säga om det finns ett uttryck som upprepas på flera ställen har jag bara tagit med en av dem.

Engelska och tyska behövde ingen speciellt kategorisering därför att alla ställen med de här språken var med som sådana också i översättningen. Således har jag bara lyft fram några exempel som visar att det har uppenbarligen varit lättare att få kodväxling mellan de här språken och svenska/finska med än kodväxling mellan svenska och finska.

I resultatdelen presenterar jag några exempel av kodväxling som finns i romaner. Efter varje exempel står det antingen "Drakarna" eller "Leijat" beroende på om exemplet är från den ursprungliga versionen eller från översättningen och därtill sidnummer där ifrågavarande citat kan hittas.

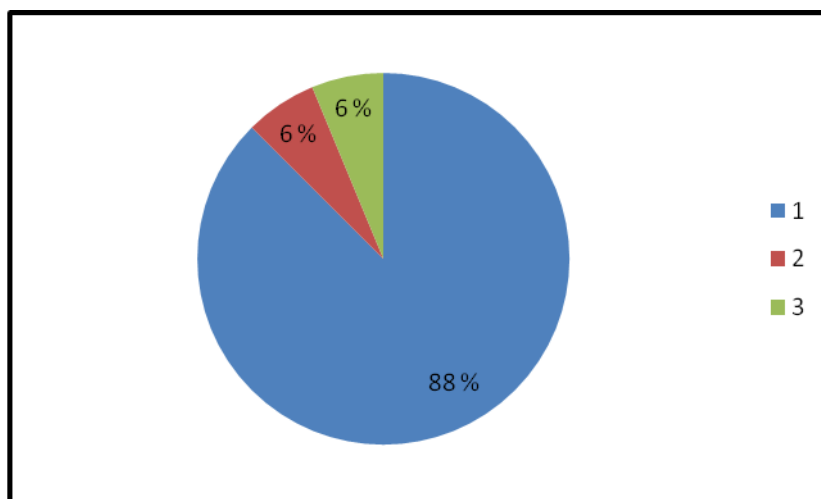
4. RESULTAT

I det följande kommer jag att presentera resultaten. Först redogör jag för de tre kategorierna jag har formulerat och demonstrerar hur mycket kodväxling mellan svenska och finska syns i översättningen. Sedan behandlar jag resultaten kategori för kategori.

4.1 Kodväxlingen mellan svenska och finska

Romanen *Drakarna i Helsingfors* innehåller mycket finska och kodväxling mellan svenska och finska. Finska är en del av det vardagliga livet för finlandssvenskar och därför är det naturligt att språket syns också i romanen och skapar autenticitet. Jag kommer att analysera hur översättaren har iakttagit kodväxlingen och hur hon har översatt de ställena som innehåller kodväxling. Som kodväxling har jag räknat all växling mellan svenska och finska. Jag har formulerat tre kategorier av *olika typ av översättningar för kodväxling* som finns i romanen: 1) *kodväxlingen syns inte i översättningen*, 2) *kodväxlingen syns i översättningen och 3) kodväxlingen har tagits bort och innehållet har på något sätt förändrats*. Liksom

Figur 2 demonstrerar var det vanligast att kodväxlingen inte syntes i översättningen utan texten var bara på finska utan några svenska ord eller hänvisningar till den kodväxling som finns i den ursprungliga romanen. Kategori 2 och 3 utgjorde båda sex procent av fallen alltså en tydlig minoritet. Jag var överraskad över att det fanns så få fall där kodväxlingen syntes i romanen men vad jag inte hade väntat mig var att jag hittade fall som på något sätt ändrade berättelsen.

Figur 2: Kategoriernas indelning

4.1.1. Kategori 1: Kodväxlingen syns inte i översättningen

Den största delen av fallen hör till den första kategorin som jag hade väntat mig. Översättaren har inte beaktat kodväxlingen alls i 88 % av fallen. Texten har bara översatts till finska och växlingen mellan de två språken syns inte i den finska versionen. I de flesta fallen handlade det om enskilda ord, utrop eller fraser men det fanns också hela diskussioner på finska i den ursprungliga romanen, men det där språkbytet som var tydligt i den svenskspråkiga versionen syntes inte i översättningen.

Exempel (1) är en ganska kort mening som ursprungligen innehåller två finska ord *jumalauta* och *lärvit*. Meningen hör till en kort diskussion där pojkarna pratar om kvällens planer och det finns fler finska ord också senare i diskussionen. Det här stället innehåller mycket kodväxling för att senare använder pojkarna också engelska uttryck. Exempel (2) beskriver en situation

där en av huvudpersonerna har hittat en lapp skriven av hans pappa. Lappen är en annons där pappan söker en jultomte. Annonsen är skriven på finska och därför pratar sonen om det på finska. I båda exempel har översättaren inte gjort sådana lösningar som skulle ha visat liknande växling som finns där på svenska.

- (1) a. Jumalauta konder ida drar vi lärvit! (Drakarna, 151-152)
 b. Jumalauta kundit tänään me vedetään lärvit! (Leijat, 167)

- (2) a. Du hade lämnat kvar lappen på ditt skrivbord en kväll. Raitis, polkupyörällä liikkuva, opiskeleva joulupukki. Och telefonnumret var till TKK:n asunto, Otaniemi. (Drakarna, 133)
 b. Sä olit yhtenä iltana jättäny lapun kirjoituspyydälle. Raitis, polkupyörällä liikkuva, opiskeleva joulupukki. Ja se puhelin oli semmoseen osotteeseen ku TKK:n asunto, Otaniemi. (Leijat, 146)

4.1.2. Kategori 2: Kodväxlingen syns i översättningen

Kategori 2 utgör bara 6 % av de olika kodväxlingssituationerna. Det fanns sammanlagt bara fem fall där kodväxlingen syntes också i översättningen. Jag delade upp den här kategorin i två delar, därför att det fanns ställen där *a) översättaren själv framhäver kodväxlingen och tvåspråkigheten* och ställen där *b) i den ursprungliga versionen har växling mellan språk nämnts och därför syns det också i översättningen*. Jag ville göra den här uppdelningen därför att jag ville få veta om översättaren själv har iakttagit kodväxlingen eller om kodväxlingen syns därför att Kjell Westö har lyft fram den i den ursprungliga versionen.

Punkt a) där översättaren själv har gjort sådana lösningar som framhäver kodväxlingen innehåller bara två fall. I exempel (3) finns det en finsk version *Sami* av namnet *Sammy* i den ursprungliga romanen men i översättningen finns den svenska versionen. Översättaren har skrivit namnet *Sami* med dess svenskspråkiga form *Sammy* och på det sättet lyft fram det svenska språket. Det andra fallet syns i exempel (4), där översättaren har tillagt att texten på brevet var skriven på finska när i den svenska versionen det bara finns: ”*Där stod: ---*”. Hon har av någon orsak tänkt att det är viktigt att berätta att den här frasen var skriven på finska i den ursprungliga romanen.

(3) a. Jag är Sami. (Drakarna, 72)

b. Mä oon Sammy. (Leijat, 80)

(4) a. Där stod: ”Veljesi oli hyvä mies.” (Drakarna, 319)

b. Siihen oli kirjoitettu suomeksi: ”Veljesi oli hyvä mies.” (Leijat, 350)

Punkt b) innehåller tre olika fall där växling mellan språk har nämnts i den ursprungliga texten och därför syns det också i översättningen. Exempel (5) beskriver en situation där en finskspråkig pojke pratar med två svenskspråkiga pojkar och de pratar på finska. Kjell Westö har nämnt att Robbi inte är så duktig i finska och därför får de som läser den finska översättningen veta att den här diskussionen var på finska också i den ursprungliga versionen. Å andra sidan har översättaren inte tagit bort den här hänvisningen till finska och på det sättet har också hon gjort ett val av textens innehåll.

(5) a. ”Faija sanoo et se tekee musta Leijonan”, sa Artsi när vintern kom och

Robbi och jag undrade var i helvete han höll hus på kvällarna.

”Lejjänan?” sa Robbi som ännu var dålig på finska och ointresserad av sport.

”Leijonan”, sa Artsi stolt och --- ”must tulee lätkästara. Kait sä leijonat tiedät.

Vai ootsä ihan veks?” (Drakarna, 60)

b. ”Faija sanoo et se tekee musta Leijonan”, Artsi sanoi, kun talvi oli alkanut ja me Robbin kanssa mietimme, missä Artsi mahtoi luuhata iltaisin.

”Leijonan?”, sanoi Robbi, joka silloin puhui vielä huonosti suomea eikä välittänyt urheilusta.

”Leijonan”, Artsi sanoi ylpeänä ja --- ”Must tulee lätkästara. Kait sä leijonat tiedät. Vai ootsä ihan veks?” (Leijat, 67)

4.1.3. Kategori 3: Kodväxlingen har tagits bort och innehållet har på något sätt förändrats

Enligt min åsikt var kategori 3 den mest intressanta även om den utgör bara 6 % av fallen. Kategori 3 innehåller fallen där kodväxlingen eller koexistensen mellan svenska och finska har tagits bort och med det har innehållet på något sätt förändrats. Jag var överraskad att översättaren hade gjort sådana ändringar som påverkar till exempel identiteterna hos

personerna i romanen. När man läser diskussionen mellan den finlandssvenske Danny och taxichauffören på svenska (se exempel (6)) blir det klart att Dannys modersmål inte är finska och att han använder det bara för att prata med taxichauffören. I den finska versionen får vi bara veta att Danny pratar ovigt men vi får inte veta varför han gör det. I exempel (7) har översättaren tagit bort hänvisningen till finska och läsaren av den finska versionen får inte veta vilket språk som Karlsson och Tapiola pratar.

- (6) a. ”Mä olen ihan jees”, sa Danny på ett litet ovigt finska, ”yksi kaveri hyökkäsi kimppuun tuolla.”(Drakarna, 268)
- b. ”Mä olen ihan jees”, Danny sanoi hiukan kankean kuuloisesti, ”yksi kaveri hyökkäsi kimppuun tuolla.” (Leijat, 294)
- (7) a. Hon hör Karlsson fråga:
 ”Kommentteja?”
 Och hon hör Tapiola svara, likaledes på finska: --- (Drakarna, 343)
- b. Hän kuulee Karlssonin kysyvän:
 ”Kommentteja?”
 Ja Tapiola vastaa: ---. (Leijat, 379)

Utöver de här exemplen fanns det också andra översättningar som gör att läsaren tolkar det som att familjen i romanen inte är finlandssvensk utan finskspråkig. I de här fallen handlar det inte nödvändigtvis om kodväxling men om språk i alla fall. Exempel (8) demonstrerar hur farmor som inte ville lära sig finska, därför att hon klarar sig med svenska, har i den finska versionen blivit en finskspråkig *mumma* som inte vill lära sig engelska. Bytet av språket är inte den enda intressanta aspekten i det här exemplet. Mumma har också en stark finsk dialekt liksom alla som hör till fars familj. I exempel (9) pratar två syskon som inte har sett varandra på länge och plötsligt träffas efter att den ena av dem har varit med i slagsmål. Först frågar brodern på finska om han blöder. Systemen svarar också på finska innan hon förstår att hon kan prata svenska. I översättningen syns växling av språk inte: hela uttrycket ”*sa jag innan jag fann mig och fortsatte på svenska*” har ersatts med bara ”*minä sanoin*” (jag sade).

(8) a. Och hur du plågade henne med att försöka lära henne finska, fastän farmor med stillsam värdighet sa: ”Snälla Rickard, man behöver int kunna tala finsk däroppe hos mej.” (Drakarna, 253)

b. Miten sinä piinasitkaan mummaa yrittämällä opettaa hänelle englantia, vaikka hän sanoi hiljaisen arvokkaasti: ”Rickard kiltti, siälä peruukoolla mun ei oo tarpehen solkata viarahia kiäliä.” (Leijat, 277)

(9) a. ”Tuleeko verta?”

”Tulee”, sa jag innan jag fann mig och fortsatte på svenska: ”Vad sa du riktigt åt honom?” (Drakarna, 267)

b. ”Tuleeko verta?”

”Tulee”, minä sanoin. ”Mitä sä oikein sanoit sille? (Leijat, 293)

4.2. Andra språk: engelska och tyska

Svenska och finska är inte de enda språken i romanen. I den ursprungliga versionen finns det fyra språk: svenska, finska, engelska och tyska. Engelska och tyska skapar också autenticitet i romanen liksom finska. De båda språken finns kvar också i översättningen men engelskan har en större roll än tyskan och den förekommer oftare i texten. Det finns kodväxling i båda versionerna med de här språken men mest är de med på något annat sätt såsom i engelska eller tyska sånger.

4.2.1. Engelska

Engelska har en ganska mångsidig roll i *Drakarna i Helsingfors*. Det finns kodväxling mellan svenska och engelska, hela diskussioner och berömda sånger på engelska. Kodväxling finns mest i dialogen men också i relationen såsom exempel (10) visar. Kodväxling mellan svenska och engelska syns i översättningen som kodväxling mellan finska och engelska (se exempel 10 och 11). Engelska skapar autenticitet därför att det är vanligt att speciellt ungdomar har engelska ord och uttryck i sitt språkbruk. Det finns också ett ställe i romanen där en av

personerna reser till Storbritannien och därför använder engelska. Diskussioner och sånger finns kvar oförändrade också i översättningen.

- (10) a. Henrik var *a no-nonsense guy*. (Drakarna, 136)
 b. --- vaikka Henrik oli *a no-nonsense guy*. (Leijat, 150)
- (11) a. ”Det är helt safe”, sa Sammy. (Drakarna, 143)
 b. ”Tää on ihan safe”, Sammy vakuutti. (Leijat, 158)

4.2.2. Tyska

En av huvudpersonerna har arbetat i Tyskland och därför finns det också tyska i romanen. Fallen där tyska förekommer är betydligt färre än fallen med engelska och det finns bara några ställen med kodväxling mellan svenska och tyska. Exempel (12) och (13) demonstrerar hurdan kodväxling romanen innehåller. Man kan se att ställena finns med i översättningen som kodväxling mellan finska och engelska. Båda exemplen visar att kodväxlingen fungerar lika bra också i den finska versionen och att de kan anpassas till översättningen utan besvär. Utöver kodväxlingen finns det i romanen några tyska namn, repliker och sånger på tyska. I exempel (14) finns en replik på tyska där texten omkring den är på svenska eller finska.

- (12) a. På Hamburgs Hauptbahnhof köper han Die Zeit ---. (Drakarna, 17)
 b. Hampurin Hauptbahnhofilta hän ostaa Die Zeit -lehden ---. (Leijat, 19)
- (13) a. Under den här andra fjärransommaren är det fru R som parallell-lever i Arbeitsland und Kinderland. (Drakarna, 22)
 b. Toisena kaukokesänä on rouva R:n vuoro elää yhtä aikaa Arbeitslandissa ja Kinderlandissa. (Leijat, 24)
- (14) a. ”Er war leider eine Marionette, wie alle Männer”, hör Henrik att hon säger men så ler hon sitt varma leende som mjukar upp orden. (Drakarna, 23)

b. "Er war leider eine Marionette, wie alle Männer", Henrik kuulee hänen sanovan, mutta sitten hän hymyilee lämmintä hymyään, joka pehmentää sanojen kovuutta. (Leijat, 25)

5. DISKUSSION

Drakarna i Helsingfors är en flerspråkig roman och man kan således säga att främmande språk spelar en stor roll i romanen. Huvudpersonerna i romanen är finlandssvenskar och därför är det också naturligt att de kodväxlar. Den här växlingen är en vanlig del av finlandssvenska och när det här sättet att prata finns med i romanen skapar det autenticitet. Min hypotes var ändå att kodväxlingen mellan svenska och finska inte syns särskilt mycket i översättningen *Leijat Helsingin yllä*. Resultaten visade att min hypotes stämmer men det finns också överraskande resultat speciellt när det gäller hur litet kodväxlingen egentligen syns och hur några aspekter av romanen har förändrats när språket inte har tagits i beaktande.

Resultaten visar att kodväxlingen inte syns i största delen av fallen, såsom jag hade väntat mig. Trots det var jag överraskad att procentandel i kategori 1 var så stor: 88 %. Det är svårt att säga varför översättaren har valt att inte beakta byte av språk i så många fall. Det är klart att svenska ord inte har samma roll i det finska språket som finska har i finlandssvenska. Därför skulle det inte vara autentiskt om den finska versionen innehöll många svenska ord. Således kan det vara svårt att hitta på medel som skulle visa originalets kodväxling men samtidigt kännas naturliga också i översättningen. Texten kan verka konstlad och tvungen om det hela tiden finns uttryck såsom "sade han på finska" eller "fortsatte hon på svenska". Det är alltså svårt att hitta en lämplig balans och då kan det kännas naturligare att bara översätta. En annan orsak kan vara att finlandssvenskar anses vara mer tvåspråkiga än de som talar finska som modersmål och därför syns svenska språket inte i översättningen. Finlandssvenskar måste för det mesta behärska också finska och därför förorsakar det inga svårigheter för dem att läsa text som innehåller mycket kodväxling mellan de här två språken.

Jag var överraskad att hänvisningar till kodväxling mellan finska och svenska var så få. Därför att kodväxlingen var så synlig i ursprungliga romanen trodde jag att det skulle synas också i översättningen. Översättaren hade själv hänvisat till växlingen mellan språk bara två

gångar, vilket är litet jämfört med hur mycket kodväxling romanen innehåller. Det första exemplet i kategori 2 (se exempel (3)) kanske inte är precis kodväxling men ändringen från *Sami* till *Sammy* är märkbar. I den ursprungliga svenska versionen har Westö använt det finska namnet Sami men i den finska versionen har översättaren bestämt att använda det svenska namnet Sammy. Det här kan ses som ett sätt att lyfta fram finlandssvenskhet men det finns bara ett par sådana här ställen.

Det är inte bara det svenska språket som har försvunnit från översättningen. Finlandssvenskhet har blivit mindre synlig såsom kategori 3 visar. Jag tycker att det är intressant att översättaren har ändrat några ställen så märkbart. Exempel (8) visar hur farmor har i den finska versionen blivit finskspråkig eller åtminstone är det den uppfattningen man får när man läser romanen. Det är intressant att fundera över varför översättaren har bestämt att hon inte ska översätta det här stället ord för ord alltså så att också i översättningen farmor inte skulle vilja lära sig finska. Jag tycker att om det inte på något sätt blir klart i översättningen att i den ursprungliga romanen pratar huvudpersonerna svenska och att de är finlandssvenskar så saknas någonting. Den som läser översättningen får inte samma läsupplevelse som den som läser romanen på svenska. Om personernas identiteter är några andra än författaren har menat att de är, har berättelsen då ändrats?

Exempel (9) visar att i den svenska versionen har språkbytet framhävts med uttrycket ”*fortsatte på svenska*” men av någon orsak har översättaren tagit bort hänvisningen till det svenska språket och ersatt den med ”*minä sanoin*” (”jag sade”). När det finns en hänvisning till svenska i den ursprungliga versionen, skulle det ha varit naturligt att översätta stället ord för ord och således ta med hänvisningen till svenska också i översättningen. Här kan det inte vara fråga om att kodväxlingen kan förorsaka problem för förståelsen, därför att det inte behöver vara svenska i översättningen utan bara hänvisning till det på finska.

Drakarna i Helsingfors innehåller också andra språk än svenska och finska. Engelska och tyska har också sina roller i verket även om finska syns mest av de främmande språken. Såsom framgår av resultaten finns kodväxling mellan svenska och engelska och svenska och tyska med också i översättningen men i form av kodväxling mellan finska och engelska/tyska. De här språken förorsakar inga problem för översättningen på samma sätt som finska när man översätter till finska. Det är enkelt att behålla kodväxlingen genom att ha den med som kodväxling mellan finska och de här språken. När engelska och tyska syns i något annat

samband än kodväxling, till exempel i sånger, finns de kvar oförändrade i översättningen. Det kan naturligtvis inte finnas mycket svenska i översättningen och översättaren kan inte ta med det svenska språket på samma sätt som engelskan och tyskan. Trots det är huvudpersonerna i romanen ändå finlandssvenskar och enligt min åsikt borde det synas på något sätt också i översättningen. Språket är en stor del av identiteten och därför kunde man visa det genom språket.

6. AVSLUTNING

Kodväxling mellan svenska och finska syns inte mycket i översättningen. Det finns bara några ställen där läsaren får någon antydning om att det har varit en växling i den ursprungliga versionen mellan de här två språken. Den största delen av fallen, det vill säga 88 %, syns inte i översättningen. Det kan naturligtvis inte finnas mycket svenska i översättningen och översättaren kan inte ta med det svenska språket på samma sätt som engelskan och tyskan. Trots det borde man hänvisa till växlingen på något annat sätt därför att nu saknas någonting i översättningen. Huvudpersonernas identiteter är inte desamma som de är i den svenska versionen, om man inte vet att personerna är finlandssvenskar.

Mina resultat kan förstås inte generaliseras därför att de gäller bara det här materialet. I framtiden skulle det vara intressant att göra en likadan studie med ett större material. Om man hade många verk och många olika översättare, kunde man få en bättre helhetsbild av kodväxlingens roll i litteratur och hur den kan översättas. Man kunde också undersöka kodväxling mellan olika språk och se hur det påverkar resultaten. Till exempel är engelska ett sådant språk som är lätt att få med också i översättningar därför att så många människor behärskar det. Då är problem för förståelsen inget stort hinder för att kodväxling ska finnas med också i översättningen.

Min undersökning demonstrerar hur svårt det är att översätta överhuvudtaget. Det finns många svårigheter att lösa och kodväxling är bara ett av dem. Översättaren i min studie har ibland lyft fram kodväxlingen men till största delen inte. För mina forskningsfrågor kan man inte hitta absoluta svar men det var inte heller meningen.

LITTERATUR

Undersökningsmaterial

Westö, K. (1996) *Drakarna över Helsingfors*. Stockholm: En bok för alla.

Westö, K. (1996). *Leijat Helsingin yllä*. 10. uppl. Översättare Tuomari, A. Helsinki: Otava.

Källor

Appel, R. och Muysken P. (1987). *Language contact and bilingualism*, London: Arnold.

Auer, P. (1995). The pragmatics of code-switching. I: Miroy, L. & Myusken, P. (red) *One speaker, Two languages. Cross-Disciplinary Perspectives on Code-Switching*. Cambridge University Press. Cambridge. 115-135.

Cromdal, J. (2000). *Code-switching for all practical purposes. Bilingual organisation of children's play*. Linköping Studies in Arts and Science. 223.

Eastman, C. (1992). Codeswitching as an urban language-contact phenomenon. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 13, 1-17.

Fishman, J. (2000). *Who speaks what language and when?* I: Wei, L. (red) (2000). *The Bilingualism Reader*. London: Routledge

Gardner-Chloros, P. (2009). *Code-Switching*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hasselmo, N. (1974). *Amerikasvenska. En bok om språkutvecklingen i Svensk-Amerika*. Skrifter utgivna av Svenska Språknämnden 51. Stockholm: Esselte Studium.

van Hoof, H. (1986). *Petite histoire de la traduction en occident*. Louvain-la-Neuve: Cabay.

Håkansson, G. (2003). *Tvåspråkighet hos barn i Sverige*. Lund: Studentlitteratur AB.

- Hyltenstam, K. och I. Lindberg (red.), *Svenska som andraspråk: i forskning, undervisning och samhälle*. Upplaga 1:8. Lund: Studentlitteratur, 297-325.'
- Kleberg, L. (1998). *Med andra ord: texter om litterär översättning*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Kyllönen, T. (2006) *Kodväxling och främmande språk i två svenska romaner*. Pro gradu-avhandling. Jyväskylä universitet. Humanistiska fakulteten. Institutionen för nordiska språk.
- Lainio, J. (2007). Tvåspråkighet och språkkontakter i Sverige – gammalt fenomen, nya utvecklingar. I Sundgren, E. (red.), *Sociolingvistik*, Stockholm: Liber AB, 258-309.
- Leopold, W. F. (1939-1949). *Speech Development of a Bilingual Child*. Evanston, IL: Northwestern University Press.
- Mesterton, E. (1998). Om möjligheten och omöjligheten att översätta. I Kleberg, L. (red.), *Med andra ord: texter om litterär översättning*, Stockholm: Natur och Kultur, 172-188.
- Myers-Scotton, C. (1993). *Duelling languages: grammatical structure in codeswitching*. Oxford: Oxford University Press.
- Newmark, P. (1991) *About translation*. Multilingual Matters Ltd: 74. United Kindom: Longdum Press Ltd.
- Nortier, J. (1990). *Dutch-Moroccan Arabic Code Switching among Moroccans in the Netherlands*. Dordrecht.
- Otava (28.4.2010). Information om Kjell Westö [Online]. Tillgänglig http://www.otava.fi/kirjailijat/kotimaiset/s-o/westo_kjell/fi FI/

- Park, H-S. (2004). Kodväxling som fenomen – exemplet svenska-koreanska. I Hyltenstam, K. och I. Lindberg (red.), *Svenska som andraspråk: i forskning, undervisning och samhälle*. Upplaga 1:8. Lund: Studentlitteratur, 297-325.
- Poplack, S. (1980). Sometimes I'll start a sentence in Spanish y termino en español: Toward a typology of code-switching. *Linguistics*, 18, 581-618.
- Ronjat, J. (1913). *Le développement du langue observé chez un enfant bilingue*. Paris: Champion.
- Savroy, T. (1957). *The Art of Translation*. London: Jonathan Cape.
- Sundgren, E. (red.), *Sociolingvistik*, Stockholm: Liber AB, 258-309.
- Vehmas-Lehto, I. (1999). *Kopiointia vai kommunikointia – johdatus käännteoriaan*. 2. reviderad uppl. Helsinki: Yliopistopaino
- Wei, L. (red) (2000). *The Bilingualism Reader*. London: Routledge
- Wills, W. (1982). *The science of translation*. Tübingen: Müller + Bass.